

A LENGYEL KÉRDÉS MAGYARORSZÁGON AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN

SZOKOLAY KATALIN

A politikai kérdések iránt érdeklődő magyar közvélemény felfokozott figyelemmel kísérte az első világháború idején Orosz—Lengyelország háború utáni sorsának alakulását. Ezt az érdeklődést nem elsősorban a lengyelek iránti hagyományos barátság okozta, bár kétségtelenül ez is szerepet játszott, hanem az a lehetőség, hogy Orosz-Lengyelország a monarchiához csatlakozik, s ennek várható kihatásai a dualista monarchia struktúrájára.

Az ugyan csak a titkos diplomáciai kabinetekhez közel álló körök számára volt ismert, hogy a Habsburg-kormány már augusztus első napjaiban puhatolódzó tárgyalásokat folytatott Berlinben, hogy Orosz-Lengyelországra vonatkozó igényeit elfogadtassa szövetségével, de felelős osztrák politikusok célzásából már ekkor következtetni lehetett, hogy Ausztria-Magyarország kormányát foglalkoztatja Orosz-Lengyelország annexiójának a terve.

Ezzel magyarázható az a rendkívüli aktivitás és energia, amellyel Tisza István magyar miniszterelnök 1914 augusztus első napjaiban fellépett a lengyel kérdésben. Buriánhoz — aki akkor az uralkodó személye körüli miniszter volt — 1914. augusztus 11-én írott levelében hangsúlyozta, hogy a lengyel kérdés csak a dualista monarchia fenntartása, és a magyar uralkodó osztályok monarchián belül játszott szerepének biztosítása azaz a „dualizmus és a paritás”¹ érintetlenül hagyása mellett oldható meg. Ennek következtében a legegyszerűbb megoldásnak a külön lengyel királyság felállítását tekintette, ettől csupán az a félelem térítette el a magyar miniszterelnököt, hogy ez esetben a monarchia könnyen elvesztené Galíciát. Megoldásként tehát azt javasolta, hogy ha „feltétlenül kellene Orosz-Lengyelországot absorbeálni” azt a dualizmus érintetlenül hagyásával a monarchia egyik államához, Ausztriához csatolják. Ez — véleménye szerint — az osztrák németységnek is az érdeke, mivel ezáltal szövetségest nyerne az osztrák államot bomlasztó erőkkel szemben. „Határozott érdeke tehát minden osztrák tényezőnek, amely valamivel rendezettebb és kielégítőbb állapotokat szeretne hazájában létrehozni, hogy

¹ Tisza István összes munkái. Levelek 1914. Budapest. MTA 4. kiadás 61—64. old.

a netalán hozzácsatlakozó lengyelség a monarchia dualisztikus és paritásos szervezetének fenntartása mellett, mint az osztrák állam egyik alkotó eleme helyezkedjék el a monarchiában.”²

Tiszának tudomása volt arról, hogy egyes galíciai lengyel politikusok a Habsburg állam trialista átalakítását szorgalmazzák osztrák—magyar—lengyel királysággá. Ez indokolja, hogy augusztus 20-án Berchtold külügyminiszternél tartott félhivatalos miniszteri értekezleten³ rendkívül erélyesen utasította vissza a jelenlevő lengyel konzervatív politikusoknak, Biliński Leo pénzügyminiszternek és Bobrzyński Michal galíciai konzervatív politikusnak azt a törekvését, hogy egy császári kiáltvány tervezetet fogadtassanak el a jelenlevő államférfiakkal. A tervezet egyébként meglehetősen leplezetlen formában tartalmazta a lengyel kérdés trialista megoldásának tervét. Tisza nemcsak, hogy megakadályozta a tervezet felterjesztését a császárhoz, de a jegyzőkönyvbe bevétellett egy részt, amely kimondja, hogy Orosz-Lengyelországnak Galíciával való egyesítése a monarchia keretei között csak azzal a feltétellel tűnik kívánatosnak, „ha ezáltal a monarchia jelen állapota és összetartása nem lazul meg, és biztosak lehetünk abban, hogy az orosz-lengyelországi államfenntartó elemek is ilyen értelemben tevékenykednek és készek a centrifugális tendenciák megakadályozására”.⁴ Álláspontjának igyekezett érvényt szerezni nemcsak az osztrák politikusokkal és a császárral folytatott tárgyalásain, de Bethmann-Hollweg német kancellárt is ilyen értelemben tájékoztatta.

Tisza álláspontját osztotta pártja, a Munkapárt politikusainak többsége. 1915. október 2-án⁵ a lengyel kérdéstről tartott magyar minisztertanácsi értekezlet mindenben Tisza álláspontját támasztotta alá, legszívesebben vették volna, ha a monarchia lemond a lengyel területek bekebelezésének gondolatáról, de ha ennek mindenképpen be kell következnie, az csakis a dualizmus és a paritás fenntartása mellett lehetséges. Egyedül Teleszky magyar pénzügyminiszter volt pesszimista az irányban, hogy ez a terv keresztülvihető-e.

Tisza István és a magyar uralkodó osztályok általa képviselt hatalmon levő csoportja óvatosan kezelt minden annexiós elképzelést. Ez nem azt jelenti, mintha a magyar uralkodó osztályok nem akartak volna részesülni az Osztrák—Magyar Monarchia háborús hódításáiból, azonban éberrel ügyeltek arra, hogy ez ne párosulhasson a magyar uralkodó osztályoknak a monarchiában játszott szerepe visszaszorulásával. Félttek minden területi megnagyobbodástól, nehogy a magyarok és nem magyarok aránya, amely egyébként sem volt számukra a legkedvezőbb, tovább romoljon. S ha feltétlenül számításba

² Uo.

³ Aufzeichnung über Besprechungen der beiden Ministerpräsidenten, der gemeinsamen Finanzminister, des königl. ungar. Ministers am Allerhöchsten Hoflager und des Statthalters a. D. Dr. Bobrzyński beim Minister des Aussern, am. 20. August. 1914. HHSTA PA Krieg 11/a.

⁴ Uo.

⁵ Magyar Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek az első világháború korából. Magyar Országos Levéltár. Összeállította Iványi Emma, Bp. 1960. 189—194. o.

kell venni a monarchia területi megnagyobbodását, Ausztria területi növekedése együtt kellett, hogy járjon Magyarország növekedésével is, nehogy az egyensúly megbillenjen. Így például Orosz-Lengyelország Ausztriához csatolása esetére Bosznia-Hercegovina Magyarországhoz csatolását és Dalmácia kérdésének kedvező rendezését állították fel követelményképpen.

Mindenfajta trialista vagy föderalista törekvésben az osztrák-német centralista törekvések veszélyét vélték felfedezni, ami véleményük szerint magának a monarchiának az összeomlásához vezetett volna, s ami természetesen a magyar szupremáciát is könnyen magával sodorhatta volna a Lajtán innen. A magyar uralkodó osztályok magukat tekintették a Habsburg birodalom népei feletti uralom igazi letéteményeseinek s ezért éberren ügyeltek, hogy a Habsburg államban fontos döntések a magyar kormány hozzájárulása nélkül ne következhessek be.

A lengyel kérdésben Tiszát különösen aggasztotta a tény, hogy a 20 millió lengyel hogyan lesz beilleszthető Ausztria—Magyarország adott viszonyai közé. Aggasztotta, hogy a galíciai lengyelség esetleges kiválása Ausztria tartományai közül megingatja az ott kialakult egyensúlyrendszert. Ez esetben — fejtette ki Buriánnak — „A németiség Ausztria beléletében elveszteni a lengyeleket, akik egészében véve mégis az állam-fenntartó politikai iránynak a rendelkezésére állottak, s ezek segítsége nélkül szemben találhatná magát a csehek és a délszlávok támadásaival”.⁶

A német kormány magatartása is gondot okozott a magyar miniszterelnöknek. Jól látta, hogy az osztrák politikusokat az a cél vezeti, hogy már most a háború elején biztosítsák szövetségesükkel szemben a lengyel területek bekebelezéséhez való jogot. Tisza félt, hogy ez a két szövetséges közötti szövetségi kapcsolat elhidegülését eredményezheti, éppen ezért valahányszor a háború folyamán a német politikusok igényekkel léptek fel a lengyel területeken, intette a monarchia vezetőit, s kérte, hogy álljanak el Orosz-Lengyelországra vonatkozó terveiktől. Tisza álláspontja az volt, hogy a magyar uralkodó osztályok hatalmukat a Lajtán innen, csupán a dualizmus hatalmi rendszerére támaszkodva, Bécsen keresztül Németország szövetségével tudják fenntartani. Ebből a szempontból vizsgáltak minden területi megnagyobbodás lehetőségét.

Tisza és a magyar kormány álláspontja kétségtelen hatással volt arra, hogy a Stürgkh osztrák miniszterelnök által a lengyel kérdés megoldására készített tervezet: A „Grundzüge der verfassung- und veraltungspolitischen Einrichtung des künftigen Königreichs Polen” — amelyet 1915. október 6-án tárgyalt a közös miniszteri értekezlet, a lengyel kérdés trialista megoldását fel sem veti, erre a lehetőségre csak Burián külügyminiszter utalt bevezetőjében, s maga a tervezet a szubdualista elképzelés jegyében készült. „A béke-

⁶ Tisza im. 61—64. o.

szerződésben az Osztrák-Magyar Monarchiának átengedett volt orosz-lengyel területek a Galíciai Királyság erre kijelölt részével a lengyel királyságban egyesítettnek. A lengyel királyság az osztrák államtest lényeges alkotórésze, s ennek folytán, amennyiben más kikötés nincs, az ausztriai országokra érvényes alap és általános (köz) törvények alá tartozik.”⁷ Az értekezleten Tisza szükségesnek látta ismételten kifejteni a magyar kormány álláspontját, felterjesztésében hangsúlyozta, „hogy a monarchia dualisztikus felépítése noli me tangere”⁸, és hogy minden egyes újonnan szerzett területet az egyik vagy másik állam keretébe kell beilleszteni.

Véleményét nemcsak az osztrák politikusokkal igyekezett elfogadtatni, de igyekezett elfojtani minden olyan nézetet Magyarországon is, amely biztatást jelenthetett a lengyelek számára és ezáltal alááshatta a monarchia dualista felépítésének megingathatatlanságára vonatkozó nézetet. Éppen ezért nem szívesen látta a galíciai lengyel konzervatív pártokból alakult Nemzeti Főbizottság megbízottainak és a Lengyel—Magyar Egyesületnek a tevékenységét Magyarországon, s igen határozottan intette a főispánokat, amikor a fentebbiek a magyar törvényhatóságok ülésének napirendjére akarták tűzni a lengyel kérdést, nehogy ez olyan formában menjen végbe, „hogy a magyar nemzetnek és a monarchiának érdekeit és presztízsét érintse...”⁹

Míg Tisza a lengyel területekre vonatkozó elképzeléseket az osztrák-magyar dualista egyensúly fenntartása, pontosabban a magyar uralkodó osztályok társuralmi helyzetének egyre nehezebbé váló megmentése érdekében támadta, addig Andrássy Gyula éppen ez úton vélte a magyar uralkodó osztályok helyzetét megmenteni.

1915 őszén indította el lengyel tárgyú cikksorozatát a „Neue Freie Presse” és a „Magyar Hírlap” szeptemberi számában „A lengyel kérdés” címmel, valamint „A jó béke céljai” c. tanulmányban. 1915. december 7-én hangzott el a magyar parlamentben az egész monarchiában nagy érdeklődést kiváltott felszólalása:

„Elismerem, hogy a monarchia nem akart hódítani, amikor a háborúba ment; a lengyel kérdés nem volt a harci célok egyike. De az események önmaguktól felidéztek, megérelelték ezt a kérdést, ma már ott vagyunk, igenis foglalkoznunk kell a nyilvánosság előtt is vele és én azt hiszem, hogy minden veszély nélkül konstatalható, fixírozható ebben a kérdésben két alapigazság. Az egyik az, hogy a történelmi Lengyelországot visszaadni az oroszoknak kardinalis hiba volna. A másik nagy igazság, amelyről azt hiszem ma már nem

⁷ „Protokoll des zu Wien am Oktober 1915 abgehaltenen Ministerrates für gemeinsamen Angelegenheiten”. OL Filmtár. 218. doboz. M. Komjáthy, Protokolle des Gemeinsamen Ministerrates der Österreichisch—Ungarischen Monarchie (1914—1918). Akadémiai Kiadó Bp. 1966.

⁸ Uo.

⁹ Országos Levéltár. Miniszterelnökségi anyag. 1916. XVI. res. 251. Magy. kir. miniszterelnök számnélküli magánlevele. Valamennyi Főispán úrnak!...

lehet nem szólni, hogy nem szabad Lengyelországot újra kitenni a felosztás veszélyének.”¹⁰

Andrássy személye az érdeklődés középpontjába került s a lengyel „barátság” valóságos nimbusza fonódott köréje, amelyet még a két világháború közötti történelmi irodalom is fenntartott és táplált.

Beszédeinek, cikkeinek két sarkalatos pontja volt — melyeknek lényegében népszerűségét is köszönhetette —, az egyik, hogy Lengyelországot el kell szakítani Oroszországtól; a másik pedig, hogy nem szabad Lengyelországot újra kitenni a felosztás veszélyének. Ez a két meg gondolás kedvező visszhangra talált a lengyelek és a magyarok körében, de érdeklődést váltott ki a monarchia Lajtán túli felében is.

Minden cikkében és felszólalásában vissza-visszatér az a gondolat, hogy Lengyelország Oroszország Achilles-sarka, ezen a ponton vélte támadhatónak és legyőzhetőnek az orosz birodalmat. Az volt az elképzelése, hogy a központi hatalmak ezután messzi kitolják határaikat keletre, a világháború előtti Oroszország határai mögé, egészen az ukrán és fehérorosz területekre, ami nemcsak Németország és a monarchia belbiztonságát fokozná, hanem az európai egyensúlyt is a központi hatalmak javára billentené, s biztosítaná számukra a Közép- és Kelet-Európa feletti uralmat, arról nem is beszélve, hogy az így Európából lényegében kiszorult Oroszország a Balkánon sem jelentett volna komoly ellenfelet.

Andrássy lengyel tervei, bár látszólag lengyel barátságról tesznek tanúságot, valójában a magyar imperializmus agresszív törekvéseit tükrözték. Kapóra jött neki a lengyelek sajátos helyzete a monarchián belül, a magyar társadalom lengyel barátsága, a galíciai és királlyági osztrákbarát lengyel politikusok tevékenysége, és így az orosz-lengyel területek bekebelezésére vonatkozó terveket nem mint agressziót, hanem mint „felszabadítást” állíthatta be a központi hatalmak részéről.

Népszerűségét a lengyelek körében különösen az növelte, hogy a monarchia politikusai között az első volt, aki nyíltan a lengyel kérdés trialista megoldása mellé állt.

A lengyel Nemzeti Főbizottság budapesti megbízottjával folytatott megbeszélés¹¹ Andrássy kifejtette, hogy a lengyel kérdés olyan fajta megoldásának volt mindig a híve, hogy a Galíciával egyesült Orosz-Lengyelország a Habsburg-monarchia alkotó része legyen. Így több lengyel lenne együtt, állami létük életképesebbé lenne, kisebb lenne az irredenta lehetősége. A „Neue Freie Presse” egyik 1915 szeptemberi számában megjelent cikkében kifejtette, hogy elképzelése szerint a Lengyel Királyság Galíciával önálló lengyel államot alkotna, Ausztria—Magyarországhoz kapcsolódva. Ugyanakkor azt sem titkolta, hogy soha, egy percig sem gondolt a független Lengyelországot

¹⁰ Képviselőházi Napló XXVII. k. 321—328. o.

¹¹ Rozmowa z hr. Julusem Andrassym. 1916. VIII. 11. Archivum NKN. T. 64. Krakko.

megalakítására. A lengyel függetlenséget irreálisnak tartotta, a lengyel politikusok előtt abbéli véleményét juttatta kifejezésre, hogy a külön lengyel királyság nem bírna az önálló lét feltételeivel.¹² „Három nagyhatalom közé ékelve, ezek játékszerévé válnék.” „A függetlenség tulajdonképpen esztelenség — jelentette ki — (Unabhängigkeit ist eigentlich Unsinn) a Németországhoz, vagy Ausztriához való igazodásnak kell bekövetkeznie”. (Anlehnung an Deutschland oder an Oesterreich.)¹³

Ami a lengyel állam egyesítését illeti, Andrassy több ízben kijelentette, hogy Lengyelországot nem szabad még egyszer kitenni a felosztás veszélyének, de egy percig sem gondolt arra, hogy akár Galíciáról Ausztria, akár pedig Porosz-Lengyelországról Németország lemondjon a lengyelek javára. Sőt a lengyel kérdés megoldását éppen azért találta sürgősnek, nehogy ezeken a területeken eluralkodjék a függetlenségi gondolat, azaz, nehogy a lengyel nemzeti felszabadító mozgalom hatalmába kerítse a háromfelé szakított lengyel földet. Amennyiben persze az általa elképzelt terv sikerül, vagyis Orosz-Lengyelországot egyesítik Ausztriával, akkor Galícia és a Lengyel Királyság egyesül egy testté a monarchián belül, de a német megszállás alatti területek ekkor is számításon kívül estek. Az a törekvés vezette, hogy a lengyelekben szövetségest nyerjen a központi hatalmak, legalábbis a monarchia számára az oroszok ellen. Andrassy persze ezt nem úgy értelmezte, hogy az eredeti felosztást kell megszüntetnie, azaz a lengyel területeket egyesíteni, hanem csak a központi hatalmak birtokába került, újonnan megszerzett volt orosz-lengyel területek felosztása ellen tiltakozott.

„Tehát a választás csak a között van, hogy a német birodalomhoz, vagy Ausztria-Magyarországhoz csatoltassék-e a felszabadított Lengyelország (Lengyelországon mindig csak Orosz-Lengyelországot érti). A megelégedésnek azonban elkerülhetetlen kelléke, hogy a felszabadított lengyel lakosság ne osztassék fel a német birodalom és közöttünk, hanem mindenesetre *nagy zöme* (az én kiemelésem — Sz. K.) egy állami testet képezzen, nem mint annektált tartomány, hanem biztosított közjogi individualitással, lengyel nemzeti jelleggel, lengyel kormányzattal. Ha a mi monarchiánkhoz csatoltatik, Galíciával egy testet kellene képeznie.”¹⁴

Andrassy Gyula lengyel szimpátiájának elsősorban az volt az oka, hogy a monarchiának egyre mélyülő belső válságát a dualista monarchián belül a lengyel és magyar uralkodó osztályok összefogása révén — közömbösítve ezzel a többi ausztriai nemzetiség föderációs és a németek centralista törekvéseit — remélte megoldhatónak. Mindezt Andrassy egy szoros német szövetségben, esetleg a Neumann-féle Mitteleuropa keretei között vélte elérhetőnek. Tehát Tiszával szemben egy Budapest—Varsó—Berlin

¹² Andrassy Gyula. A világháború problémái. Bp. 1916. 210—219. o.

¹³ Rozmowa . . .

¹⁴ Andrassy im. 218. o.

összefogásnak volt a híve. Egyelőre ezt a Habsburg dualizmus helyett egy Hohenzollern dualizmus útján vélte megoldhatónak a monarchiának és Németországnak egy olyan szoros szövetségében, amely inkább a magyarságra, mint a tehetetlen osztrák németiségre támaszkodik.¹⁵ Andrássy ilyen irányú tárgyalásokat folytatott Berlinben, ami Tisza felháborodását váltotta ki.¹⁶

Andrássy „lengyel” programja nemcsak a parlamenti ellenzék körében, de dzsentrí és kispolgári körökben is hódított. A lengyel barátság látzatának és Tiszával való polémiájának köszönhetően elsősorban népszerűségét. 1916 végéig uralta a magyar politikai közvéleményt ez az elképzelés. A magyar uralkodó osztályok hatalmának a megmentésére irányuló — s a lengyel kérdés mögött meghúzódó — valódi cél csak kevesek számára volt ismert. Ellenvélemény a magyar sajtó hasábjain nemigen születhetett. A Magyar Szociáldemokrata Pártnak azon kísérletét, hogy a „Kriegsziel”-re vonatkozó nézeteit kifejtse, és hogy lehetőséget nyújtson többek között a lengyel kérdés kapcsán kifejtett nézetek „megbírálására, esetleg ellenkező vélemények kifejtésére is”¹⁷, a cenzúra nagy fehér foltokkal jutalmazta. De ezek a fehér foltok azt is jelentették, hogy a magyar szociáldemokraták egy része túllépett azon a kritikátlan szociálszocializmuson, amely a háború első hónapjaiban jellemezte a szociáldemokrata propagandát. Ez vonatkozott a lengyel kérdésre is. Míg a háború elején a lengyel területek megszállását a cári Oroszország feletti győzelem nagy eredményeként könyvelték el, a háború második esztendejében a szociáldemokrácia soraiban terjedni kezdtek olyan pacifista nézetek, amelyek a lengyel kérdés megoldását a béke lehetősége, „a békének mindenáron való biztosítása”¹⁸ szempontjából vizsgálták. „A mai szocialista felfogás szerint nem a háború, hanem csak az osztályharc az — írta a Népszava — ami a szabadságot nemzetek és osztályok számára megteremtheti. S bármily fontos is Lengyelország, a lengyel nemzet, sőt bizonyos tekintetben az egész európai demokrácia számára a lengyel kérdésnek a szabadság és demokrácia szellemében való megoldása, ma mégis azt kell mondani, hogy *egyetlen nemzeti kérdés, s így a lengyel kérdés sem elég fontos arra, hogy ezért angol, francia, német munkások százazrei lemészárolják egymást.*”¹⁹

A magyar szociáldemokraták pacifizmusa és a fentebbi, a nemzeti kérdésben nihilizmust tükröző álláspontja mögött az az aggály is meghúzódott, hogy a nemzeti kérdés előtérbe kerülése szembeállítja a monarchia különböző nemzetiségű munkásait. „Minő szerepe lesz a nemzeti gondolat elhatalmaso-

¹⁵ Lásd erről: *Károlyi Mihály*: Egy egész világ ellen. München 1923. 179. o.

¹⁶ Lásd Lukinich Imre erre vonatkozó megállapításait. A lengyel kérdés és a magyar kormány 1914—1917. Bp. 1919.

¹⁷ Népszava, 1915. szeptember 14. A lengyel kérdés.

¹⁸ Népszava, 1915. augusztus 8., augusztus 10. Marx és Engels a lengyel kérdéstről.

¹⁹ Uo.

dása közepette Ausztriában a szocializmusnak?”²⁰ tette fel a kérdést a Népszava annak kapcsán, hogy a lengyel szociáldemokrata Reichsrat képviselők beléptek a konzervatív többségű lengyel burzsoá képviselő klubba.

1917 folyamán a lengyel kérdés Magyarországon nagy változásokon ment keresztül. A háborús erőviszonyok alakulása, a monarchia válságos belső és külső helyzete nem maradt hatástalan a lengyel kérdés megoldásáról alkotott nézetekre sem. S míg a magyar uralkodó osztályok konzervatív szárnya — Tisza-Wekerle — továbbra is — egészen 1918 októberéig — a recsegő-ropogó dualizmust féltették a lengyel kérdéstől, a politikai kérdések iránt mind fogékonyabb magyar közvéleményt már a radikális demokrata, polgári ellenzék befolyásolta, amely a lengyel nép helyzetét, sorsát elsősorban egy eljövendő európai demokráciához való kapcsolata szempontjából vizsgálta.

Elemi felháborodást váltott ki, amelynek a magyar ellenzéki képviselők a parlamentben hangot is adtak, hogy Németország és Ausztria-Magyarország 1916 novemberében egy bábállam felállításának látszatával Orosz-Lengyelország földjét ismételten felosztották egymás között. Ez a felháborodás tükröződött a szociáldemokrata sajtóban is. Mivel a magyar szociáldemokratáknak parlamenti képviselőjük nem volt, a cenzúra saját véleményüket kinyomtatni nem engedte, ezért egyelőre a parlamenti ellenzék hangját szólaltatták meg.

Károlyi Mihály, Batthyány Tivadar ellenzéki politikusok ekkor már nyíltan követelték, hogy „az összes lengyel területek egy egységes nemzeti államban egyesíttessenek” — nem kizárva a lehetőségét, hogy ez az egységes állam perszonálunióba maradjon a monarchiával.²¹

Egyes szociáldemokrata politikusok ezt a gondolatot továbbfejlesztve eljutottak a lengyel kérdésnek — bár óvatos —, de az osztrák és német szociáldemokraták által készített javaslatánál radikálisabb a német függetlenek javaslatához közelítő²² megoldásához, s ennek hangot is adtak Stockholmban május 29—30-án a holland—skandináv bizottsággal folytatott tárgyalásaikon:

„Wir sind im Prinzip für die Wiedervereinigung aller polnischen Gebiete zu einem mit allen seinen Nachbarstaaten in Bündnisverhältniss stehenden unabhängigen Staat, fordern aber als polnische Mindestprogramm die Selbständigkeit Kongress Polens, wenn es dem Wunsche des Volkes vom Kongress Polen entspricht, und nationale Freiheit und Sicherung der Entwicklungsmög-

²⁰ Népszava, 1916. március 25.

²¹ Népszava, 1917. november 10., november 11.

²² A német Független Szociáldemokrata Párt stockholmi memorandumában a lengyel kérdés a következőképpen szerepel:

„Nous comprenons les aspirations du peuple polonais a l'unité nationale. L'attitude qui consisterait a laisser déterminer par la carte militaire le droit des Polonais a l'autonomie nationale-d'attribuer ce droit aux Polonais de la Pologne russe mai de le refuser aux Polonais de Prusse et d'Autriche — est en contradiction avec le droit des peuples de disposer librement d'eux — memes. Mais nous repoussons également la continuation de la guerre comme un moyen de faire triompher ce droit. Memorandum du Parti Socialdemocrate Indépendant. Stockholm. Comité Organisateur de la Conférence Socialiste Internationale de Stockholm. Tidens Förlag Stockholm 1918. 121. o.

lichkeiten für die in einem anderen Staatsverband bleibenden polnischen Gebiete.”²³

Hogy mennyiben jelentett ez új vonást a magyar szociáldemokrata politikusoknak általában a nemzeti kérdésben elfoglalt álláspontjukban, az további kutatásokat igényel. Világosan látták azonban, hogy a lengyel kérdés nem lesz megoldható megnyugtatóan Ausztria-Magyarország keretei között. A galíciai terület elvesztése árán feltehetően levezethetőnek vélték a monarchián belül amúgy is nagyon felgyülemlett nemzeti feszültségek egyik jelentős forrását.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme, a lenini eszmék behatoltak a magyar szociáldemokraták soraiba is, és nagy eszmei erjedést indítottak el. A breszt-litovszki béketárgyalások idején a szociáldemokrata párt lelkesen üdvözölte a bolsevikoknak a nemzetek önrendelkezési joga érvényesüléséért való küzdelmét és megkísérelte rávenni a monarchia politikusait, hogy fogadják azt el tárgyalási alapul Oroszország európai területének sorsára vonatkozóan a központi hatalmak keleti határaival kapcsolatban. Ez az álláspont az Osztrák Magyar Monarchia súlyos külső és belső válsága közepette nem követelte ugyan meg a magyar szociáldemokrata vezetőktől, hogy felülvizsgálják a nemzeti kérdésben elfoglalt eddigi álláspontjukat, mivel nem a Monarchiához tartozó területekről volt elsősorban szó, de reflektorfényt vetett a német imperializmus agresszivitására, az osztrák—magyar kormány tehetetlenségére s a lengyel kérdést, a lengyel népnek a függetlenségéhez való jogát egészen új megvilágításba helyezte.

A Népszava 1917. november 11-én így ír: „A lengyel kérdés úgylátszik Litvánia és Kurland kérdésével egyetemben *sorsdöntő kérdéssé* válik. Minden józan és a békét igazán akaró politikus ítélete szerint ma az egyetlen komoly akadály, amely az Oroszországgal kötendő béke útjába gördülhet, csak a központi hatalmak ilyenén annexiós szándéka lehet...” A cikk több magyar politikus véleményét ismerteti, többek között Károlyi Mihály álláspontját, aki a kérdés „*kölcsönös*” rendezésének híve. A Népszava hozzáfűzi, hogy minden magyar munkás forró vágya a béke, „s fölháborodva utasít vissza minden olyan tervet, ami csak 24 órával is késlelteti a békét”. A cikk szerzőjét kétségtelenül a pacifizmus, a mindenáron való béke vezette, de a forradalmasodó munkásság számára az annexió nélküli béke, a nemzetek önrendelkezési joga jelszavak a forradalom jelszavaivá váltak. Ezek a jelszavak már a Nagy Októberi Szocialista Forradalomról érkező első híreket követően kezdtek összeállni a forradalmi munkásság szemében azzá a fogalommá, amit úgy fogalmaztak meg: „oroszul” beszélni.

1917. november 25-én a fővárosban rendezett nagygyűlésen a főváros munkássága felszólította a kormányt, nyilvánítsa ki, hogy a Habsburg-monarchia nem akar orosz-lengyel területeket annektálni, és „nem járul hozzá,

²³ Népszava szerk. 1917/3. PI Archívuma.

hogy balti területeket bárminő formában Németországhoz csatoljanak.²⁴ A magyar munkásság lelkesen csatlakozott az orosz forradalmi szociáldemokráciának annexiómentes, a népek önrendelkezőjogán alapuló békekövetelése mellé. S ezek a követelések az elkövetkező hónapokban, központi jelszavai maradtak a Magyarországot és a monarchiát alapjaiban megrázó forradalmi eseményeknek.

Az Októberi Forradalom és az európai forradalmi mozgalmak hatása alatt Magyarországon is megindult a folyamat, amely egy kis láncszemként hozzájárult 1918-ban a lengyel nép függetlenségének létrejöttéhez, és a monarchia dualista, trialista, föderatív átalakítása burzsoá terveinek összeomlásához.

²⁴ A magyar forradalmi munkásmozgalom története. I. k. Kossuth. 1966. 133. és folyt. o.